

Dyrygent

265203

Inna nazwa zawodu: chórmistrz

Zadania i czynności

Zadaniem dyrygenta jest przygotowanie zespołu muzycznego do wykonania utworu (lub utworów) muzycznych oraz pokierowanie wykonaniem opracowanego repertuaru na koncercie lub w studio nagraniowym.

Przygotowanie utworu polega na przeprowadzeniu kilku prób z muzykami, podczas których wskazuje im sposoby interpretacji dzieła muzycznego, proponuje różnorodne rozwiązania artystyczne i techniczne, pomaga we właściwym odczytaniu intencji kompozytora, narzucając jednocześnie własny sposób rozumienia utworu. Praca dyrygenta, szczególnie jeśli ma do czynienia z dużym zespołem (orkiestra symfoniczna) lub rozbudowanym dziełem (symfonia, opera), rozpoczyna się od czytania utworu – bardzo często w trakcie prób sekcyjnych (tzn. w małych grupach muzyków). Ten etap prób prowadzi zwykle kierownik danej sekcji (muzyk instrumentalista) lub asystent dyrygenta. Asystent dyrygenta uczestniczy także w pierwszych próbach całościowych, szczególnie, gdy planowane są gościnne występy znanego dyrygenta, którego napięte plany koncertowe nie pozwalają na wielodniową pracę nad repertuarem z każdym zespołem. Bywa, że dyrygent prowadzący wykonanie pojawia się dopiero na próbie generalnej. W tej sytuacji odpowiedzialność za przygotowanie zespołu spada w całości na asystenta dyrygenta i – trzeba to zaznaczyć wyraźnie – jego rola jest w takich wypadkach bardzo ważna.

Podczas prób dyrygent tłumaczy swoje intencje muzykom, niekiedy też demonstruje sposoby wykonania fragmentów utworu, grając na instrumencie lub śpiewając. Niezwykle istotne jest na tym etapie pracy, by dyrygent był także dobrym instrumentalistą-praktykiem, wtedy bowiem będzie mógł dobrze zrozumieć problemy związane z wykonaniem danego utworu oraz pokazać sposoby ich rozwiązania. Dyrygent bardzo często pracuje z wykonawcami różnych narodowości. Szczególnych umiejętności wymaga współpraca z solistami, których w obsadzie dużego dzieła scenicznego może być kilku, a każdy z nich mówi innym językiem.

Środowisko pracy

materialne środowisko

Miejscem pracy dyrygenta są przede wszystkim sala prób i sala koncertowa. Sale prób są to najczęściej pomieszczenia niezbyt duże, charakteryzujące się nie najlepszą akustyką. Przeznaczone są przede wszystkim do przeprowadzania prób indywidualnych i sekcyjnych, choć z przyczyn organizacyjnych zdarza się, że odbywają się w nich także próby całościowe. Stwarza to znaczny dyskomfort, spowodowany jednoczesną pracą wielu osób w ciasnym pomieszczeniu oraz wysokim poziomem hałasu, przy głośnej grze na instrumentach w małych wnętrzach. Koncerty odbywają się także w wielkich i przestronnych salach operowych, studiach nagraniowych, kościołach, muzeach, a latem na wolnym powietrzu – najczęściej w amfiteatrach. Pewne zagrożenie dla zdrowia dyrygenta stanowić mogą występy we wnętrzach świątyń, szczególnie zimą. Dyrygent, którego obowiązkowy strój reprezentacyjny – frak – nie

zapewnia wystarczającej ochrony przed zimnem panującym najczęściej w tych pomieszczeniach, narażony jest, podobnie jak cały zespół muzyków, na przeziębienia. W czasie szczególnie dużych mrozów zdarza się, że takie koncerty są odwoływane.

warunki społeczne

Praca dyrygenta wymaga stałych kontaktów z ludźmi. Od jakości tych kontaktów zależy nie-rzad-ko pomyślne wykonanie utworu, toteż bardzo ważną rzeczą jest, aby dyrygent umiał znaleźć wspólny język z zespołem, z którym współpracuje, zrozumieć jego problemy i skutecznie pokonywać naturalne bariery psychologiczne, jakie istnieją w tego typu zawodowych kontaktach. Sytuacja jest trudna z wielu powodów. Po pierwsze: narzucający się automatycznie typowy schemat współpracy pomiędzy dyrygentem a wykonawcami, tj.: zwierzchnik-podwładny bardzo niekorzystnie wpływa na niezwykle delikatny przedmiot tej współpracy, jakim jest wspólne wykreowanie dzieła sztuki. Artyście-muzykowi nie można (a przynajmniej nie należy) niczego nakazywać, narzucać, wydawać dyspozycji.

Praca wielu artystów nad wspólnym dziełem, może okazać się niezwykle konfliktogenna. Każdy z nich, poczynając od muzyków z orkiestry, poprzez solistów, na reżyserze (w przypadku przedstawienia operowego) skończywszy, ma własną wizję wykonania utworu i nie do końca chce zgodzić się na narzuconą przez dyrygenta interpretację. Każdy z muzyków ma też określone predyspozycje oraz wrażliwość muzyczną i nie zawsze jest w stanie sprostać wymaganiom dyrygenta.

warunki organizacyjne

Dyrygent żyje w ciągłym ruchu. Życie koncertowe wymaga stałej aktywności oraz dyspozycyjności o różnych porach dnia i w różnych terminach. Stwarza to wiele napięć, gdyż aktywny koncertowo i uznany dyrygent jest właściwie stale „w pracy” i to szczególnie w dni dla wszystkich wolne (soboty, niedziele, święta), gdyż właśnie wtedy publiczność najchętniej odwiedza sale koncertowe. Próby z muzykami mogą odbywać się zarówno rano, po południu jak i wieczorem. Koncerty mają miejsce najczęściej wieczorem, choć bywają także poranki muzyczne. W studio nagraniowym bardzo często pracuje się nocy. Aktywny zawodowo dyrygent – to osoba pracująca bez wytchnienia, wciąż podróżująca. Wielu dyrygentów nie współpracuje na stałe z żadną orkiestrą – podpisują za to kontrakty na udział w krótkim czasie w licznych koncertach, wykonywanych w różnych miejscach kraju, a nawet świata.

Wymagania psychologiczne

Dyrygent musi wykazać się doskonałym słuchem, który pozwoli mu wychwycić najmniejszy błąd każdego z muzyków i skorygować go podczas prób oraz doskonałą pamięcią (bezbłędnie znać na pamięć wykonywany utwór). Bardzo ważny jest także refleks umożliwiający natychmiastową reakcję na przeróżne sytuacje mogące zdarzyć się podczas koncertu. W skrajnych wypadkach nieumiejętność szybkiego skorygowania błędu zespołu może doprowadzić do zatrzymania wykonania, co kompromituje zespół, a przede wszystkim dyrygenta.

Dyrygent powinien mieć łatwość nawiązywania kontaktów z ludźmi oraz umiejętność przekonywania i klarownego formułowania myśli – pozwala mu to przekazać wykonawcom założenia interpretacyjne utworu. Ważna jest też znajomość podstaw psychologii, która może być pomocna w nawiązaniu kontaktu z muzykami, szczególnie

w tych wypadkach, kiedy spotyka się z nimi po raz pierwszy (dyrygenci często występują gościnnie z orkiestrami, z którymi nie współpracują na stałe).

Sytuacja próby muzycznej bywa niejednokrotnie konfliktogenna. Zdarza się, że zespół ma zastrzeżenia o do sposobu prowadzenia jej przez dyrygenta, soliści próbują narzucić własną, odmienną interpretację dzieła, a zadania jakie stawia reżyser przedstawienia (jeśli jest to utwór sceniczny) są nie do pogodzenia z zadaniami, jakie stawia przed muzykami partytura. Toteż umiejętność łagodzenia konfliktów i talent negocjatora są cechami niezwykle przydatnymi za pulpitem dyrygenckim.

Praca dyrygenta jest wyjątkowo stresująca. Ciągła aktywność, przemieszczanie się z miejsca na miejsce, kierowanie nieznanymi wykonawcami (dyrygent gościnny), jednoosobowa odpowiedzialność za artystyczny kształt kreowanego dzieła (szczególnie w sytuacji nieudanego koncertu winą obarcza się dyrygenta – orkiestra jest w końcu tylko „narzędziem w jego rękach”), wszystko to sprawia, że dyrygentem może być tylko osoba o żelaznych nerwach i dużym spokoju wewnętrznym. Dyrygent powinien umieć zapanować nie tylko nad swoimi nastrojami ale także umieć wpłynąć korzystnie na nastrój grających z nim muzyków – stworzyć twórczą atmosferę.

W pracy tej niezbędne są rozległe zainteresowania humanistyczne, obejmujące różne gałęzie sztuki, znajomość historii, religii i obyczajów, różnych kultur. Taki zasób informacji pozwoli dyrygentowi zrozumieć i przekazać zespołowi zamysł twórczy kompozytora oraz wszystkie ukryte w utworze treści muzyczne i pozamuzyczne. Dyrygent musi po-nadto przekonać zespół, że jest niewątpliwym autorytetem – tylko wtedy zyska jego szacunek i posłuch dla swoich koncepcji.

Bardzo ważną, jeśli nie podstawową, umiejętnością dyrygenta jest zdolność wyrażania intencji za pomocą gestykulacji. Technika dyrygowania – tj. posługiwania się batutą, gestykulacją rękami czy ruchem całego ciała – należy do najistotniejszych cech warsztatu dyrygenta i jest kształcona przez cały okres studiów dyrygenckich, a później doskonalona przez lata praktyki. O ile, bowiem, podczas próby istnieje między dyrygentem a zespołem kontakt werbalny, o tyle na koncercie wszystko cokolwiek chce on przekazać zespołowi, może uczynić wyłącznie – bez słów – za pomocą batuty i gestykulacji.

Wymagania fizyczne i zdrowotne

Praca dyrygenta wymaga ciągłego ruchu. Być może nie powinno się jej nazywać pracą ciężką (nie prze-nosi on ciężarów), ale można powiedzieć, że jest uciążliwa. Przebywanie po kilka godzin dziennie w pozycji stojącej, na podwyższeniu lub w kanale orkiestrowym, połączone z ciągłym poruszaniem uniesionymi rękami, jest nierzadko przyczyną dużego zmęczenia, a po kil-ku latach praktyki daje się we znaki przewlekłymi bólami stawów, kości i mięśni. Ciągła aktywność wymaga, by dyrygent był osobą sprawną fizycznie, a konieczność ekspresji poprzez ruchy całego ciała wyklucza możliwość pracy w tym zawodzie osób niepełnosprawnych.

Najważniejszym zmysłem jest dla dyrygenta słuch. Musi być on nie tylko bez zarzutu, ale wręcz wymagane jest, by dyrygent miał słuch bardzo dobry, selektywny lub absolutny.

Dla dyrygenta operowego ważny jest także dobry wzrok. Pracuje on zazwyczaj przy bardzo słabym oświetleniu punktowym (tylko mała lampka przy pulpicie), a

jednocześnie powinien być w kontakcie wzrokowym z solistami znajdującymi się nierzadko kilkanaście metrów dalej, w głębi sceny.

Warunki podjęcia pracy w zawodzie

Dyrygent musi legitymować się wykształceniem wyższym muzycznym w zakresie dyrygentury (najlepiej dyrygentury symfoniczno-operowej). Jest wskazane, aby ukończył też inny kierunek studiów muzycznych (np. muzyk-instrumentalista, kompozytor) lub związanych w jakiś sposób ze sztuką (np. historia sztuki, filozofia).

Bardzo ważna jest znajomość języków obcych i to najlepiej trzech lub czterech. Można przyjąć za wymóg znajomość języka angielskiego i włoskiego oraz, co najmniej powierzchowną, niemieckiego i francuskiego. Jest bardzo korzystne jeśli podczas próby dyrygent może porozumieć się z każdym wykonawcą w jego języku (a międzynarodowe obsady przedstawień czy koncertów nie należą do rzadkości).

Wyższe studia dyrygenckie można skończyć na Wydziałach I (tj. Kompozycji, Dyrygentury i Teorii Muzyki) większości akademii muzycznych w Polsce.

Możliwości awansu w hierarchii zawodowej

Dyrygent ma olbrzymie możliwości awansu zawodowego. Zależy on jednak od bardzo wielu czynników, przede wszystkim od ciągłego - przez cały okres aktywności zawodowej - pogłębiania wiedzy.

Kończąc studia obiecujący i utalentowany adept rozpoczyna zazwyczaj pracę jako asystent dyrygenta.

W ciągu kilku lat ma możliwość zdobycia uznania, sławy i powiększenia swoich zarobków w sposób niemal nieograniczony. Jest to jednak droga bardzo trudna i wymagająca niezwykle intensywnego wysiłku twórczego.

Możliwości podjęcia pracy przez dorosłych

W zasadzie nie ma granice wiekowych, uniemożliwiających rozpoczęcie pracy w tym zawodzie. Zdarza się, że osoby w wieku średnim czy nieco już zaawansowanym rozpoczynają karierę dyrygencką. Istotne są jednak kwalifikacje (wyższe studia muzyczne), których zdobycie przez osoby starsze jest bardzo trudne lub niemożliwe. Toteż jeśli nawet mówimy o późnym starcie w zawodzie dyrygenta, dotyczyć to będzie przede wszystkim muzyków profesjonalistów zajmujących się do tej pory innym rodzajem działalności twórczej (np. instrumentalistów, kompozytorów), pragnących poszerzyć swoje kwalifikacje.

Możliwości zatrudnienia

Informacje będą sukcesywnie uzupełniane.

Zawody pokrewne

kompozytor

reżyser dźwięku

muzykolog

nauczyciel akademicki (w akademii muzycznej)

artysta muzyk

Polecana literatura

Bury E., Nowa technika dyrygowania, PWM, Kraków 1989.

Markowska E., Jana Krenza, Pięćdziesiąt lat z batutą, PWM, Kraków 1996.

Czyż H., Jak z nut..., Tryton, Warszawa 1993.